

angelai...“ Deja, paskutinis jos posmas yra atklydęs iš kitos dainos ir iškritęs iš darnios veiksmo tėkmės. Populiariausi šios dainos variantai dažniausiai baigiasi mergelės nerimavimu, kad Arukas gali nebegrįžti...

Sukrečiantį vaizdą, kas liko iš partizano tėviškės po atėjusių siautėjimo, perteikia daina „Oi sakalėli, kur tu skrajoji“. Ji reprezentuoja tas dainas, kuriomis nuo tėviškės, gimtųjų namų atsiskyre laisvės kovų dalyviai reiškė slogius išgyvenimus dėl prarasto šeimos židinio, sudrumstos gyvenimo rimties.

Į albumą patekusi daina „Tu su pumpurais palikai sodžių“ – viena iš tų, kurios skirtos garsiajam Kalniškės mūšiu, bet joms neprilygstanti. Nežinia, kodėl ji pasirinkta, nes kai kurie posmai, užuot veikę jausmus, verčia spėlioti, kas jais norima išreikšti (kad ir „Jų vardai užu auksą samdyti Negailėjo, neskaitė aukų“). Tai veikiausiai ir neleido šiai dainai labiau paplisti: ji nežinoma tik iš „Sušaudytų dainų“ (iš čia ir imta).

Albumė proporcingai atspindėti partizanų žūčių apdainavimai. Negali nejaudinti jam parinkti tikrai meniški, emociškai įtaigūs kūriniai, kuriais apgailimi žuvę konkretūs partizanai, kovos draugai. Viena iš tokių dainų – „Gal pavargai, kad taip saldžiai sapnuoji“. Albumas šių eilučių autoriaus atmintyje atgaivina kone prieš šešiasdešimt metų išsimintus jau pirmąsyk išgirstus jos posmus, kurių skausmu persunktų žodžių jausminį poveikį dar labiau yra sustiprinusi liūdesinga melodija („Dievuliau mano, jis tikrai jau miršta, Krūtinė jo kulipkos perverta...“). Visoje Lietuvoje anais laikais buvo

žinoma daina „Mėnulis – tikras tėvas tau“. Galima tik apgaildestauti, kad albume pateiktas variantas defektuotas – iškreipti pirmas ir paskutinis posmai, o tai šiek tiek sumenkina jos grožį, susilpnina įtaigą. Daina „Vienišas jo kapas“ veikiausiai irgi pagerbiamas konkretus partizanas. Ji aiškiai sukurta, kai okupantų nuožmiai taikytos pasipriešinimo slopinimo priemonės ėmė aiškiai lemti tragišką partizaninės kovos baigtį, tad kiekvienas posmas kupinas širdgėlos ir liūdesio, tarsi prie to „vienišo kapo“ būtų apraudami visi lig tol žuvę Tėvynės sūnūs. Ir nuo tada jau telieka bent tikėtis, kad dainos „Palinkę gluosniai tyliai verkė“ žodžiais tariant, „Niekuomet neužmirš didvyrių Mūsų laisvos tautos vaikai“.

Taigi albumas jau perverstas, nuotraukos peržiūrėtos, kompaktinėje plokštelėje esančios dainos išklaudytos. Telieka padėkoti visiems, kas sumanė šį leidinį, kas prie jo nuoširdžiai darbavosi, vienaip ar kitaip prisidėjo, kad jis būtų parengtas ir išvystų dienos šviesą. Na, kas be ko, šis tas galėjo būti padaryta kitaip. Kad ir pasirenkant vieną kitą būdingesnį variantą. Gal vertėjo tiksliau suformuluoti paantraštę? Kad čia sudėtos *partizanų* dainos, galima sutikti, suprantant, kad tai jų pamėgtos, jų dainuotos, jų kovos dvasią atspindinčios ir žadinusios. O ar jos *gražiausios*? Tiksliau derėtų sakyti – gražiausios tarp gražiausių. Grožiu paskelbtosioms prilygstančių yra ne viena, net ne dešimtys... Vienos patrauks ir žavės jausmo nuoširdumu, kitos – žodinės raiškos veiksmingumu, dar kitos – meninio vaizdo įtaigumu.

Kostas Aleksynas

Patarlių sisteminimo keliai ir klystkeliai

Outi Lauhakangas, žymaus suomių folkloristo Matti Kuusi (1914–1998) dukra, monografijoje¹ pristato bendrą tėvo ir savo dar-

bą – tarptautinę patarlių tipų klasifikaciją. Tiems, kurie su patarlėmis susiduria ne tyrimo tikslais, o tik kasdieniame gyvenime, natūraliai kyla iškart du klausimai: kas tai yra ir kam tai reikalinga? Labai trumpai atsakyti būtų galima taip. Tarptautinė patarlių tipų klasifikacija (toliau – TPTK) yra teminiu-struktūriniu principu sugrupuoti, sunu-

¹ Outi Lauhakangas. *The Matti Kuusi international type system of proverbs: FF Communications*, No. 275, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia / Academia Scientiarum Fenica, 2001. – 158 p.

meruoti ir pagal originalią schemą išdėstyti 705 globalūs (t. y. žinomi keturiose pagrindinėse pasaulio kultūrose – Europos, Afrikos, Azijos ir Islamo) patarlių tipai. Viso pasaulio paremiologams tai ilgai laukta ir nepaprastai vertinga darbo priemonė, ypač praversianti atliekant įvairaus pobūdžio lyginamuosius tyrimus; ja naudotis galės ir lingvistai, vertėjai, kultūrologai, kognityvinių mokslų atstovai ir kt. Nors truputį suintriguotiems skaitytojams, kurie nepabūgo nuobodulį keliančių terminų *principas, tipas, klasifikacija*, į tuos pačius klausimus mėginsime atsakyti išsamiau ir atskleisti šio kelis dešimtmečius trukusio eksperimentinio projekto sudėtingumą ir jo autorių kompetenciją ir drąsą.

Pirmieji du monografijos skyriai sugrąžina mus į pradžių pradžių – sumanymo kurti TPTK aplinkybes ir klasifikavimo metodų paiešką. M. Kuusi buvo plačių interesų mokslininkas, tyrinėjęs kultūros ir literatūros istoriją, tautosaką, rašęs eiles. Ir paremiologijai jo nuopelnai išties dideli. Tai ne tik materialus tyrimų rezultatas – moksliniai straipsniai, studijos, lyginamieji patarlių rinkiniai, bet ir jo, kaip tarptautinio patarlių tyrimo organizatoriaus, talentas. Paremiologijos raidai didelę reikšmę turėjo M. Kuusi leistas žurnalas „Proverbium“ (1965–1974 išėjo 25 numeriai, iš viso per 1000 p. teksto), kvietęs aktyviai bendradarbiauti įvairių šalių mokslininkus ir ne vieną jauną tyrėją paskatinęs susidomėti lyginamaisiais tyrimais. Tokiu save laiko ir Vermonto universiteto (JAV) profesorius Wolfgangas Miederis, M. Kuusi vadinantis paskutiniu XX amžiaus paremiologijos milžinu². Visą gyvenimą kaupęs specialiąją literatūrą, M. Kuusi turėjo vertingą asmeninę biblioteką. Joje vien tik iš paremiologijos srities buvo daugiau kaip tūkstantis knygų, iš jų nemažą dalį sudarė dvikalbiai ir daugiakalbiai lyginamieji patarlių rinkiniai. Ilgainiui jie, kaip patarlių atitikmenų įvairiose pasaulio kalbose šaltiniai, tapo svarbia TPTK dalimi (žr. *Appendix 1: The proverb collections and sources*

² W. Mieder. Matti Kuusi (1914–1998): In memory of the last giant of international paremiology, *Proverbium*, 1998, No. 15, p. 1–11.

(*the Books file*), p. 97–112). Kiekvieną naujai gautą patarlių rinkinį M. Kuusi atidžiai studijuodavo, pieštuku žymėdamasis pastabas puslapių paraštėse ir išrašinėdamas korteles patarlių rodyklei. Tokiōs kortelės viršuje būdavo užrašoma suomių patarlė, o toliau rikiuodavosi atitikmenų kitomis kalbomis šaltiniai, įvairaus pobūdžio pastabos. Kai kurios kortelės turėjo pažymėtus vos vieną du šaltinius, bet buvo ir tokių, kuriose galima suskaičiuoti net penkiasdešimt šaltinių nuorodų! Kaip rašo O. Lauhakangas, kai kurias šios rodyklės korteles galima laikyti potencialiomis monografijomis apie atskiras patarles (p. 15). Iki 1970 metų M. Kuusi rinko tik tas tarptautines patarles, kurios turi suomiškų atitikmenų, bet vėliau jau nesilaikė šios taisyklės; nesant suomiško atitikmens, patarlės antraštė būdavo verčiama į suomių kalbą ir tapdavo kortelės antrašte. Rodyklė išaugo iki ~ 5000 vienetų. Kad būtų patogų naudotis, kortelės buvo abėcėliškai sugrupuotos pagal patarlės atraminį žodį (dažniausiai daiktavardį, suomių k.). Ir pats M. Kuusi yra sakęs, ir monografijos autorė ne kartą akcentuoja, kad ši rodyklė, vėliau tapusi TPTK šerdimi, iš pradžių buvo sudarinėjama tik sau – kaip pagalbinis įrankis atminčiai, kad prirėkus būtų galima kuo greičiau susirasti bibliotekoje reikalingą knygą, o joje – reikiamą posakį (nors, pasak dukros, tėvas turėjo tiesiog fenomenalią atmintį). Taigi M. Kuusi niekad neketino publikuoti šios rodyklės, todėl ją sudarinėdamas nesilaikė griežtos sistemos.

Pāčios seniausios pasaulyje žinomos patarlės ir jose užkoduota žmonijos išmintis, veiksniai, nulėmę jų plitimą iš vieno žemyno į kitą, – tai klausimai, prie kurių M. Kuusi buvo ypač susikoncentravęs ir kurie lėmė naujos patarlių tipų klasifikacijos idėją. Mat paremiologams labai trūko bendros tarptautinės klasifikacijos, kurioje užtektų paminėti atitinkamą numerį ir iškart būtų aišku, koks patarlių tipas turimas galvoje; panašiai kaip tarptautinis AT katalogas, kuriuo jau nuo XX a. pradžios sėkmingai naudojasi pasakojamosios tautosakos tyrėjai. Iš tikrųjų M. Kuusi, įgyvendindamas savo TPTK

idėją, AT katalogą laikė svarbiausiu modeliu; abi klasifikacijos (ir pasakų, ir patarlių tipų) „pagrįstos ta pačia sudėtinga žmogaus mąstymo archetipų ir universalijų sistema“ (p. 62). M. Kuusi atidžiai sekė ir Grigoriiaus Permiakovo tyrimų eigą. 1968 m. rusų mokslininkui paskelbus savąją mokslinę patarlių tipų klasifikaciją³, tarp jo ir M. Kuusi keletą metų vyko diskusija. Viena vertus, M. Kuusi gyrė kolegą už novatoriškumą ir drąsą žengiant nepramintais takais, o antra vertus, kuo toliau, tuo labiau abejojo, ar G. Permiakovo pasirinktas dedukcinis metodas yra pats tinkamiausias patarlių tipams sisteminti. Itin sudėtingą loginę-semiotinę schemą G. Permiakovas kūrė, vaizdžiai tariant, „iš viršaus į apačią“ – pradėdamas nuo bendriausių skyrių ir nuosekliai eidamas iki pačių smulkiausių padalijimų. Šios matematinė logika pagrįstos klasifikacijos abstraktumas (ji apėmė ir tas patarles, kurių dar nėra, bet gali būti sukurtos ateityje) ir kiti trūkumai tuojau pradėjo ryškėti. M. Kuusi pabandžius ją pritaikyti suomių patarlėms. Tapo akivaizdu, kad vienais atvejais patarlių tipai dirbtinai skaldomi ir nukeliami į skirtingus skyrius, o kitais artimomis kaimynėmis padaromos patarlės, kurių turinys neturi nieko bendra (p. 18). Visu aštrumu iškilo amžinoji kiekvienos klasifikacijos problema: kaip, remiantis nusistatytais kriterijais, surasti tinkamiausią vietą kiekvienai patarlei. M. Kuusi užsibrėžto tikslo siekė kitu būdu: pirmiausia detalai išstudijuodamas gausią empirinę medžiagą (dešimtis tūkstančių patarlių tekstų), vėliau indukciškai ją apibendrinamas ir nuo smulkiausių padalijimų nuosekliai kildamas į viršų iki pačių didžiausių. 1972 m. „Proverbium“ 19 numeryje M. Kuusi paskelbė bandomąjį TPTK variantą (*Towards an International Type-System of Proverbs*, p. 699–736)⁴. Patarlių tipai jame sugrupuoti struktūriniu principu

pagal binarines opozicijas (skaidant tipus smulkiau, iš dalies vartotas ir teminis principas, p. 21–23). Žurnalo pabaigoje išspausdintame kreipimesi autorius kvietė kuo daugiau mokslininkų atsiliepti ir pareikšti kritines pastabas, nes skelbiama tarptautinė patarlių tipų klasifikacija dar tebesanti „metodologinių ir techninių tobulinimų stadijoje“. Reikia atvirai pasakyti, kad ta stadija truko gana ilgai, kokių 10–15 metų. Darbas nebuvo visiškai nutrūkęs, bet ir nėjo į priekį taip sparčiai, kaip anksčiau. Stiprų postūmį jam padarė naujai sukurtos kompiuterinės technologijos. 1988 m. į TPTK kūrimą aktyviai įsitraukė O. Lauhakangas, pradėjusi rengti kompiuterinį tarptautinių patarlių sąvadą. M. Kuusi entuziastingai sutiko netikėtą galimybę artimoje ateityje turėti kompiuterinę duomenų bazę, kurioje pageidaujamus patarlių tekstus bus galima žaibiškai rasti pagal kompiuteriui užduotą paieškos kodą. O. Lauhakangas ne tik kūrė minėtą bazę, bet daug prisidėjo ir prie pačios TPTK tobulinimo, o tiksliau – radikalaus perdirbimo (p. 16). Iš profesijos būdama socialinė psichologė, ji pateikė vertingų siūlymų dėl teminio klasifikavimo, tvarkė ir kūrė terminiją. Apie tai pasakojama trečiajame monografijos skyriuje. Pirmasis didelis sunkumas, iškilęs dar pradėjus kurti TPTK, – kaip galima taikyti vieningą klasifikaciją patarlėms, atėjusioms iš visiškai skirtingų kultūrų? Autorė pripažįsta, kad tai buvo ir tebėra labai svarbi problema ir jos nevalia išleisti iš akių. Kad ir toks pavyzdys: vakarietiškoje patarlėse galima išvelgti vyraujančią loginį mąstymo būdą, tuo tarpu Rytų šalių patarlėse – sintetinį (p. 27). Tai reikšmingas dalykas, kuriant klasifikaciją, ir jo niekaip negalima apeiti. Nors patarlės interpretacija ir jos vartojimas paprastai yra finalinė tipo analizės dalis, tačiau kiekviena patarlė turi ir tam tikrą tradicinį krūvį, ji apeliuoja į bendruomenės „pritarimą“. Skirtingos kultūros ir kitokios tradicijos kelia naują pavojų: ar visada teisingai jas suvoksime, ar neatsitiks taip, kad iš pirmo žvilgsnio labai panašios patarlės iš tikrųjų išreiškia ir akcentuoja priešingas vertybes skirtingose kultūrose (p. 29).

³ Г. А. Пермяков. *Избранные пословицы и поговорки народов Востока*, Москва, 1968.

⁴ Tais pačiais metais šis tyrinėjimas buvo išleistas ir atskiru leidiniu: *FF Communications*, No. 211, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia / Academia Scientiarum Fenica, 1972. – 40 p.

Ką jau kalbėti apie tai, jei net O. Lauhakangas gimtojoje suomių kalboje yra iki šiol neiškių tokio pobūdžio interpretacijų. Pavyzdžiui, paimkime globalų tipą apie vaikų auklėjimą: *Vitsa on lapsen kasvattaja* 'Beržo [rykštė] yra vaiko auklėtoja'. Įvairiakalbiai atitikmenys patvirtina šią tiesą. Bet suomių tarmėse žodis *vitsa* gali reikšti ir „beržo vantą“; tokiu atveju šią patarlę reikia suprasti visai kitaip: gerus vaikus užauginsi dažnai juos prausdamas, perdamas beržine vanta. Taigi akcentas nuo baumės perkeliamas į tinkamas vaikui auginti sąlygas!

Egzotiškų kalbų patarles daugiausia rinko keliautojai ir misionieriai, kurie ne visada teisingai jas suprasdavo, dar daugiau iškraipymų atsirasdavo kelis kartus verčiant šias patarles iš vienos kalbos į kitą. Turėdami galvoje visus minėtus sunkumus, TPTK kūrėjai stengėsi kiekvienam patarlių tipui pateikti kuo daugiau interpretacijų; pirmiausia ieškojo bendrų, vienijančių patarlių variantus reikšmių, o priešingas interpretacijas įdėdavo kaip šalutines (bet jų neignoravo!). Pagrindinis jų tikslas, kad kuriamoji klasifikacija būtų kuo lankstesnė ir naudingesnė (p. 29). Kaip šis darbas vyko praktiškai? O. Lauhakangas rašo, kad iš pradžių teminis klasifikavimas buvo „visiškai intuityvus ir griežtai indukcinis“ (p. 30). M. Kuusi paprasčiausiai duodavo dukrai pluoštą kurios nors temos siejamų kortelių iš savo patarlių rodyklės, o ši toliau jas derino, kūrė patarlių tipų grupių ir pogrupių pavadinimus, taip pat sugalvodavo įvairius kodus, reikalingus kompiuterinei duomenų bazei, pavyzdžiui:

- (+) – „teigiamos vertybės ir rekomendacijos“
- (–) – „beverčiai ir paniekos verti atvejai“
- (+ –) – „objektai, pasižymintys ir teigiamomis, ir neigiamomis konotacijomis“
- (– –) – „išpėjimai“
- (< >) – „prieštaravimai“
- ir t. t.

Keblių atvejų buvo apstu. Pirmiausia tokios patarlės, kurios tiko kelioms teminėms grupėms iš karto, – į kurią galiausiai jos pateks, nulems subjektyvus TPTK kūrėjų požiūris. Bet ir patarlių rodyklės kortelėse, ir kompiuterinėje duomenų bazėje prie to-

kių patarlių likdavo specialios žymos. Taip pradėjo formuotis nuorodų sistema. Toliau nemažų sunkumų kėlė skirtingas patarlių modalumas. Juk patarlės – diskurso dalis, jomis tą pačią mintį galima išreikšti ramiai konstatuojant arba griežtai, kategoriškai, tuo pačiu posakiu pašnekovui galima grasinti, o galima ir ironiškai pasišaipyti... Kontaminuotos patarlės, sudarytos iš trijų ir daugiau sandų, – vėl naujas galvosūkis. Diskutuotini dalykai buvo ne kartą aptarinėjami ir tikslinami. Atsitikdavo ir taip, kad, radus priimtina sprendimą, po kiek laiko jį vėl reikėdavo koreguoti, nes to reikalavo naujai įtrauktą kompiuterinę duomenų bazę patarlių logika. Kaip itin reikšmingą šiuo atžvilgiu šaltinį O. Lauhakangas mini 1986 m. W. Miederio išleistą „Pasaulio patarlių enciklopediją“⁵ (p. 31). 1998 m. tėvui mirus, O. Lauhakangas viena tęsė darbą ir jį sėkmingai užbaigė.

Dabar bendriausiais bruožais apžvelkime TPTK. Jos esmę sudaro 13 svarbiausių temų, kurios dalijamos į 52 pagrindines (temų) grupes, o šios savo ruožtu – į 325 pogrupius. Autorė labai iliustratyviai šią originalią sistemą palygina su... adresu. Taigi svarbiausioji tema būtų išivaizduojamo patarlės „adreso“ rajonas (*home district*), pagrindinė grupė atitiktų gatvę (*street*), o pogrupis – namus (*house / block*). 13 svarbiausių temų reprezentuoja esminius žmogaus gyvenimo aspektus (eilės tvarka nėra hierarchinio pobūdžio):

- A PRAKTINĖS ŽINIOS APIE GAMTĄ
- B RELIGIJA IR SVARBIAUSIOS PAŽIŪROS
- C PAGRINDINIAI SOCIALINIAI-LOGINIAI PASTEBĖJIMAI
- D PASAULIS IR ŽMOGAUS GYVENIMAS
- E PROPORCINGUMO JUTIMAS
- F DOROVĖS SĄVOKOS
- G SOCIALINIS GYVENIMAS
- H SOCIALINĖ SĄVEIKA
- J BENDRAVIMAS
- K SOCIALINĖ POZICIJA
- L SUSITARIMAI IR NORMOS
- M SUMANUMAS IR MOKYMASIS
- T LAIKAS IR LAIKO POJŪTIS

⁵ Wolfgang Mieder. *Encyclopedia of World Proverbs*, N. J., Englewood Cliffs, 1986.

Svarbiausios temos skaidomos į pagrindines temų grupes, numeruojamas arabiškais skaičiais. Keletas pavyzdžių:

A PRAKTINĖS ŽINIOS APIE GAMTĄ

- A1 gamtos elementai
- A2 gyvūnai; žmogus : gyvūnas
- A3 oras, kalendorius

L Susitarimai ir normos

- L1 įstatymas ir teisingumas
- L2 biznis / pirkimas ir pardavimas

Mažiausiai pagrindinių grupių (po 1) turi E ir J temos, daugiausia – G (8), H (7), M (9). Pagrindinės grupės gali būti artimai susijusios, pavyzdžiui, C5 įspėja apie klaidinančius signalus, C6 – apie išorės apgaulingumą, F1 – apie blogį, G5 ir H3 – apie vienatvę ir izoliaciją, H7 – apie provokuojančią agresiją, J1 – apie kalbėjimo riziką, M3 – apie kvailumą ir t. t.

Pagrindinės grupės skirstomos į pogrupius, kurie žymimi mažosiomis lotyniškos abėcėlės raidėmis. Kaip pavyzdį panagriniškime vieną atsitiktinai pasirinktą grupę iš svarbiausios temos G SOCIALINIS GYVENIMAS:

G6 Jaunystė : senatvė

- G6 a *jauno ir seno lyginimas*
- G6 b *ar senatvė suteikia išminties?*
- G6 c *jei (ne) x jaunystėje, tai (ne) y senatvėje*
- G6 d *senatvės konservatyvumas*
- G6 e *senatvės rūpesčiai*
- G6 f *požiūris į vyresniusius*

Pograpių skaičius atskirose pagrindinėse grupėse svyruoja nuo 2 iki 17; daugiausia pograpių (nuo a iki q) turi grupė J1 Bendravimas (žodžio jėga, geri ir blogi žodžiai, greitas gaudų plitimas, kalbėjimo rizika, veiksmai ir žodžiai, melavimas ir apsimetinėjimas, bepročio plepumas, tolerancija juokams ir kritikai, knygos ir spausdintas žodis ir t. t.). Kiekvieno pogrupio viduje sunumeruoti arabiškais skaičiais rikiuojasi patarlių tipai (pačių patarlių tekstus galima rasti tik kompiuterinėje duomenų bazėje); jų skaičius atskiruose pogrupiuose labai nevienodas, svyruoja nuo 3–5 iki 70–73. Pavyzdžiui, mažai tipų aprėpia pogru-

pai A1 e *šaltas : šiltas* (6 tipai), A3 d *mėnesiai* (7 tipai), o tai pačiai svarbiausiai temai priklausantis pogrupis A2 a *žmogaus padėtis, naminiai ir laukiniai gyvūnai* turi jau 52 tipus. Absoliutus „lyderis“ tarp pograpių šiuo požiūriu yra G5 e *moteris ir vyras – tinkamas laikas pirštis, normos ir kriterijai renkantis sutuoktinį* – 73 tipai. Didesnį skaičių tipų reprezentuojantys pogrupiai nėra reikšmingesni už kitus, jie tik išryškina aktualias visoms kultūroms temas. Tuo tarpu ir negausiems pogrupiams gali priklausyti centriniai, itin daug šaltinių nuorodų turintys globalūs tipai. Autorė perspėja, kad nereikėtų per daug žavėtis statistika, nes nuolat pildant kompiuterinę duomenų bazę formuojami ir nauji tipai. Pavyzdžiui, kai į baigiamą rengti TPTK buvo įtraukti trys kinų patarlių šaltiniai, kiekviena pagrindinė (temų) grupė išaugo vidutiniškai 10 procentų (p. 40). Svarbiausių temų, pagrindinių (temų) grupių ir pograpių hierarchija geriausiai atsiskleidžia pavarčius monografijos gale specialų priedą (*Appendix 2: The classification index*, p. 113–123).

Ketvirtajame skyriuje aptariama patarlių tipo samprata, jos formavimas ir iš to kylančios problemos. Jau ne kartą minėtoje patarlių rodyklėje, dar populiariai vadinamoje „rausvosiomis kortelėmis“ (*pink cards*) pagal jų spalvą, patarlių tipas buvo apibrėžtas remiantis baltų ir finų medžiaga. Apskritai, kaip pažymi autorė (p. 62), *patarlių tipas (proverb type)* yra gana praktiškas terminas, dažnai reiškiantis maždaug tą patį, ką ir terminas *patarlės antraštė (proverb title)*. Plačiau suprantamas patarlių tipas apima keletą (ar net keliasdešimt) įvairių tautų patarlių tipų, kuriuos vienija bendra idėja, bet vaizdinė raiška gali ir skirtis. Tada turėsime *globalų*, arba *universalų*, patarlių tipą (siauriau suprantamas gali būti vadinamas *lokalium*). Globalus tipas, TPTK žymimas ženklu [G], reiškia, kad jame yra lokalių tipų iš keturių pagrindinių pasaulio kultūrų: Europos, Afrikos, Azijos ir Islamo. Trūkstant duomenų iš vienos kurios kultūros, dedamas specialus ženklas: [-e] = nėra patarlių iš Europos, [-a] = nėra patarlių iš Afrikos ir t. t.; toks tipas vadinamas *beveik globalium*

(*nearly global*, p. 65). Europos patarlės turi turėti atitikmenų iš visų keturių pagrindinių Europos dalių: šiaurės, pietų, rytų ir vakarų. Įdomu, kad į Vakarų Europos patarles įeina ir Amerikos kontinento patarlės (kadangi Amerikos indėnai patarlių tradicijos beveik neturėjo). Islamo kultūros šalys geografiniu požiūriu labiausiai išsibarsčiusios, neretai keblu kartu jungti persų, arabų ir Artimųjų Rytų tautų tekstus. Pažvelkime iš arčiau bent į vieną globalų tipą, pavyzdžiui, pogrupio C1 a *prigimties / charakterio nepakeisi* tipą C1 a 32 „Ar gali etiopas pakeisti savo odą arba leopardas atsikratyti dėmių?“:

Leopardas negali pakeisti savo dėmių (anglų)

Dabar jis rodo tikrąsias savo spalvas (ispanų)

Seikaku (= charakteris, asmenybė, individualumas) *nesikeičia* (japonų)

Vīrvė sudegė, bet liko susisukusi (persų)

Zebras negali panaikinti savo dryžių (masajų, Afrika)

Neatimsi iš skunko spalvos (o iš vargšo žmogaus – garbės) (ovambo, Afrika)

Kai lyja lietus, leopardas sušlampa, bet jo dėmės nenusiplauna (ašanti, Afrika)

ir t. t.

C1 a 32 tipas pasižymi turtinga vaizdų raiška. Kiekviena kultūra turi savo pamėgtas metaforas (suomiai šioje situacijoje mini lapę), bet paprastai jos būna neigiamai konototos, neretai visam posakiui suteikiančios fatališką atspalvį (p. 66).

Patarlės tipo ribos TPTK nėra griežtai apibrėžtos. Tai sąmoninga autorių pozicija. Ji buvo pasirinkta dėl kelių priežasčių. Kaip jau buvo užsiminta, nuosekliai pildant kompiuterinę duomenų bazę ir įvedant naujus patarlių tekstus, lieka galimybė patarlių tipus koreguoti. Kitas, dar svarbesnis dalykas – tai klausimai, kurie, autorės žodžiais tariant, „kol kas lieka atviri“ (p. 77). Koks duomenų kiekis reikalingas, kad tipas būtų laikomas universaliu? (Pvz., ar pakanka turimų poros tekstų iš Afrikos?) Į ką verta labiau gilintis – patarlių deklaruojamas bendras visai žmonių idėjas ar pačius seniausius patarlių tekstus,

kurie amžiams bėgant įgyja vis naują turinį (kartais visiškai priešingą!); kaip abu šiuos principus suderinti vienoje klasifikacijoje? O. Lauhakangas, sąžiningai prisipažindama, kad TPTK patarlių tipo samprata yra tik viena iš galimų ir nebūtinai geriausia, kviečia ir kitus paremiologus įsitraukti į diskusiją dėl patarlių tipo išskyrimo kriterijų (p. 76).

Penktasis skyrius instruktuoja skaitytoją, kaip praktiškai naudotis TPTK ir kompiuterine duomenų baze. Pirmiausia sužinome, kad originali M. Kuusi patarlių rodyklė (rausvosios kortelės) ir paremiologinių leidinių biblioteka yra saugomos Suomų literatūros draugijoje (internetinis adresas: <http://www.finlit.fi>). Detaliau pristatomi svarbiausieji šaltiniai (34 leidiniai iš ~ 350), tarp jų ir profesorius Kazio Grigo „Patarlių paralelės“ (1987). Pasak autorės, M. Kuusi labai vertino šį leidinį, esant rodyklei vokiečių kalba, galėjo puikiai jį naudoti. Tolesniame poskyryje O. Lauhakangas, paėmusi atsitiktinę patarlę *Nekask duobės kitam, nes pats įkrisi*, aiškina, kaip susirasti jos „adresą“ kompiuterinėje duomenų bazėje (H5 d 22), ir parodo, kokio pobūdžio informaciją galima gauti apie šią patarlę. Pagaliau trumpai aptariama nuorodų sistema (*cross-references*), tankiu tinklu apraizgiusi patarlių tipus ir jų pogrupius. Būdinga, kad iš nuorodų sistemą įtraukti ir tie patarlių variantai, kurių interpretacija nesutampa su daugumos to tipo patarlių. Tai gi pagrindinės ir paralelinės interpretacijos patarlės (to paties tipo!) per nuorodų sistemą bus siejamos su skirtingomis „kaimynėmis“.

Šeštasis, paskutinis ir pats trumpiausias skyrius (p. 91–92) reziuumuoja teorinę monografijos dalį. Sunku ką pridurti, dar sunkiau vertinti. TPTK turi trūkumų, subjektyvumo, bet visi šie momentai yra sąžiningai išvardyti knygoje ir aptarti. Neetiška būtų vėl iš naujo į juos baksnoti. Trūkumus tikrai atsveria daug svarbesnis dalykas – pagaliau užbaigta TPTK ir veikiantis (!) kompiuterinis tarptautinių patarlių sąvadas. Tai reiškia, kad neišeinant iš namų, tiesiog asmeninio kompiuterio monitoriuje bet kada galima gauti daug vertingos informacijos apie viso pasaulio patarles. Unikali dviejų intelektualų, tėvo ir dukters,

komanda atliko didžiulį teorinį darbą. Bet jie sakosi, kad pirmiausia siekė pragmatinių tikslų: naudingų darbo įrankių aprūpinti visus besidominčius patarlėmis, frazeologija, įvairiomis kalbos, etnologijos, kultūrologijos problemomis; todėl nereikėtų žiūrėti į TPTK kaip į „paremiologų bibliją“ (p. 30). Kompiuterinė duomenų bazė ir toliau bus nuosekliai pildoma. Maloni žinia mums, kad į ją žadama įtraukti ir lietuvių patarlių tekstus iš LLTI rengiamo „Lietuvių patarlių ir priežodžių“ sąvado.⁶

Baigti recenziją norėusi pirmąją monografijos pratarmės pastraipa. Joje O. Lauha-

---

⁶ Wolfgang Mieder. The Matti Kuusi International Type System of Proverbs. By Outi Lauhakangas. FF Communications, No. 275: Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2001. P. 158, *Proverbium*, 2002, No. 19, p. 436.

kangas pasakoja, kaip viena kartą susimąstė, į kokią ilgą, sudėtingą ir net pavojingą veiklą ji buvo įsitraukusi. Nejučia pradėjusi ieškoti tinkamiausios šiai situacijai patarlės kompiuterinėje duomenų bazėje. Iš pradžių dėmesį patraukė G3 grupės TĖVAI IR VAIKAI tipas G2 c 11: *Paveldėtas turtas vaikams yra bėda / nelaimė* (armėnų), *Paveldėtas turtas – blogio šaltinis* (afrikiečių) ir t. t. Vėliau sustojo prie tipo G2 c 16, kuris, atrodo, tiksliau perteikia kultūrinio paveldo aspektą: *Šimtakojis net ir negyvas išsilaikys nenukritęs* (japonų), *Lapei mirus, uodega pasilieka* (suomių) ir daugybė kitų panašių tekstų iš viso pasaulio – *lydeka palieka dantis, dramblys – iltis, tigras – kailį* ir t. t. Tokiais metaforiškais vaizdais prabilo liaudies išmintis...

Giedrė Bufienė